

Characteristics of Monotheistic Politicians from the Perspective of the Holy Quran

Mansoor Ghatrooei

PhD student in Political Science, Department of Thoughts, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, I.R. Iran (Corresponding Author).
Email: mansoorghat44@gmail.com

Bahram Akhavan Kazemi

Professor, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, I.R.Iran
Email: kazemi@shirazu.ac.ir

Citation

Ghatrooei, M. and Akhavan Kazemi, B. (2024). Characteristics of Monotheistic Politicians from the Perspective of the Holy Quran. *Aeine Hokmrani*, 2(3), 39-70
 (DOI) 10.22034/ah.2025.723518

Type of Article: Research Article

Received: 2025 January 11

Revised: 2025 February 06

Accepted: 2025 March 04

Published Online: 2025 March 18

Abstract

This study aims to explain the characteristics of monotheistic politicians from the perspective of the Holy Quran, and answers this central question: "What characteristics has the Holy Quran, as the main source of Islamic guidance, determined for monotheistic politicians?" Using a combined method (descriptive-analytical and textual research) and citing Quranic verses and authoritative interpretations, the most prominent characteristics of monotheistic politicians have been extracted and analyzed. The findings indicate that the Holy Quran, with its focus on monotheism, considers building a divine society an inevitable task and obliges politicians to have such characteristics as deep faith, individual and social piety, justice-oriented, obedience to God and the Prophet rejection of the domination of the tyrant, anti-arrogance, and commitment to consultation. These characteristics have been introduced not only as theoretical foundations, but also as practical principles for establishing a desirable political system in Islam. The research findings provide a comprehensive model that can be a basis for selecting, assessing, and training politicians in Islamic societies, as well as critiquing current approaches to governance.

Keywords

Holy Quran, Quranic Characteristics, Monotheism, Politics, Monotheistic Politicians.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دوفصلنامه علمی پژوهشی در حوزه حکمرانی اسلامی
سال دوم / شماره ۳ / بهار و تابستان ۱۴۰۳
ISSN: 2980-7880
<https://aeinehokmrani.iict.ac.ir>

شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از منظر قرآن کریم^۱

^{id} منصور قطروی

دانشجوی دکتری رشته علوم سیاسی گرایش اندیشه‌ها، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول)

Email: mansoorghat44@gmail.com

^{id} بهرام اخوان کاظمی

استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، جمهوری اسلامی ایران

Email: kazemi@shirazu.ac.ir

استناد به این مقاله:

قطروی، منصور و اخوان کاظمی، بهرام. (۱۴۰۳). شاخصه‌های سیاستمداران توحیدی از منظر قرآن کریم. نشریه آیین حکمرانی، ۲(۳)، ۷۰-۳۹

doi (DOI) 10.22034/ah.2025.723518

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۱/۱۸
تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۱۲/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۴

چکیده

این پژوهش با هدف تبیین شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از دیدگاه قرآن کریم، به این پرسش محوری پاسخ می‌دهد: «قرآن کریم به‌عنوان اصلی‌ترین منبع هدایت‌گر اسلامی، چه ویژگی‌هایی را برای سیاست‌مداران توحیدی تعیین کرده است؟». با بهره‌گیری از روش ترکیبی (توصیفی - تحلیلی و متن‌پژوهی) و استناد به آیات قرآن و تفاسیر معتبر، برجسته‌ترین شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی استخراج و واکاوی شده‌اند. یافته‌ها نشان‌گر آن است که قرآن کریم با محوریت توحید، ساختن جامعه‌ای الهی را تکلیفی اجتناب‌ناپذیر می‌داند و سیاست‌مداران، این نظام را موظف به برخورداری از ویژگی‌هایی همچون ایمان عمیق، تقوای فردی و اجتماعی، عدالت‌محوری، اطاعت از خدا و رسول ﷺ، نفی سلطه طاغوت، استکبارستیزی و التزام به مشورت می‌کند. این شاخصه‌ها نه تنها به‌عنوان مبانی نظری، بلکه به‌مثابه اصول عملی برای استقرار نظام سیاسی مطلوب در اسلام معرفی شده‌اند. دستاوردهای پژوهش، الگویی جامع ارائه می‌دهد که می‌تواند پایه‌ای برای گزینش، سنجش و تربیت سیاست‌مداران در جوامع اسلامی و همچنین نقد رویکردهای کنونی در حکمرانی باشد.

واژگان کلیدی

قرآن کریم، شاخصه‌های قرآنی، توحید، سیاست، سیاست‌مداران توحیدی.

آیین حکمرانی

سال دوم
شماره سوم / بهار و تابستان ۱۴۰۳

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری اینجانب با عنوان: «علم سیاست نافع و مؤلفه‌های آن در آموزه‌های مذهب تشیع و انقلاب اسلامی ایران» در دانشگاه شیراز با راهنمایی آقای دکتر بهرام اخوان کاظمی است.

© نویسندگان ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

...

۴۱

مقدمه

مدیریت جامعه و سیاست‌ورزی، همواره به‌عنوان یکی از پایه‌های اساسی تمدن‌ها و جوامع بشری مطرح بوده است. سیاست‌مداران به‌عنوان بازیگران اصلی گستره حکمرانی، نقش تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت جوامع دارند. با این حال، تفاوت‌های بنیادین در نگرش‌ها و رویکردهای آن‌ها، دستاوردهای گوناگونی را در مدیریت جامعه به‌دنبال دارد. امروزه همه جوامع از جمله جوامع اسلامی با چالش‌های ژرف حکمرانی روبه‌رو هستند که بحران مشروعیت، فساد اداری نظام‌مند، نابرابری‌های فزاینده اقتصادی، نفوذ و مداخله قدرت‌های خارجی، از نمونه‌های بارز آن هستند. این بحران‌ها - که ریشه در فاصله‌گرفتن از اصول حکمرانی توحیدی دارد - نه تنها استقلال، آزادی، ثبات سیاسی و امنیت اجتماعی را تهدید می‌کند، بلکه بازدارنده تحقق عدالت و پیشرفت همه‌جانبه در این جوامع شده است. در این بین، قرآن کریم به‌عنوان راهنمای جامع حیات بشری، با ارائه شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی، الگویی نو برای برون‌رفت از این چالش‌ها نشان می‌دهد. پژوهش پیش رو با ژرف‌نگری بر این پرسش اساسی که «قرآن کریم چه شاخصه‌هایی را برای سیاست‌مداران توحیدی تعیین کرده است؟»، به دنبال آن است تا با استخراج و تبیین سنجه‌های قرآنی سیاست‌مداران توحیدی، راه‌کاری نظری و عملی برای برون‌رفت از این چالش‌ها و برپایی حکمرانی عادلانه و کارآمد ارائه دهد.

یافته‌های این تحقیق می‌تواند به درک بهتر از الگوی حکمرانی در اسلام کمک کند و به‌عنوان سنجه‌ای برای ارزیابی، نقد و تربیت سیاست‌مداران در جوامع اسلامی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین می‌تواند به حل چالش مشروعیت از راه تقویت مسئولیت‌پذیری الهی، مبارزه با فساد اداری باتکیه بر تقوا و پاسخ‌گویی، کاهش نابرابری‌ها با اجرای عدالت، و خنثی‌سازی نفوذ و مداخله‌های خارجی با تأکید بر استقلال و نفی سلطه بیگانگان، کمک کند.

مطالعات فراوانی به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم به این موضوع پرداخته‌اند. اثر طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن (حسینی خامنه‌ای، ۱۴۰۰)، با رویکردی نظام‌مند به تبیین اصول اسلامی

● شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از منظر قرآن کریم

و تکالیف عملی بر پایه قرآن پرداخته است. اگرچه این اثر، شاخصه‌های کلی حکمرانی اسلامی را بررسی کرده، اما به صورت ویژه به ویژگی‌های سیاست‌مداران توحیدی پرداخته است. در اثر توحید در قرآن (جوادی آملی، ۱۳۸۳)، مباحثی چون براهین توحیدی، نفی شرک و تأثیر توحید در حکومت بررسی شده است. هرچند این اثر به واکاوی جامع توحید در جنبه‌های فردی و اجتماعی پرداخته، اما شاخصه‌های رفتاری ویژه سیاست‌مداران توحیدی را به صورت متمرکز بررسی نکرده است. مبانی اندیشه سیاسی اسلام (عمید زنجانی، ۱۳۷۹) به بررسی نظام‌مند اصول حکومت اسلامی همچون امامت و ولایت فقیه می‌پردازد، اما شاخصه‌های فردی سیاست‌مداران توحیدی را به تفصیل واکاوی نکرده است. مطالعات پیشین از جمله کتاب سیاست‌مدار تراز انقلاب اسلامی (محمدی، ۱۴۰۰) و مقاله‌های مرتبط (خلعت‌بری و صدارت، ۱۳۹۳/ سلیمانی و منتظرالقائم، ۱۴۰۰) اگرچه به بررسی ویژگی‌های مدیران پرداخته‌اند، اما دارای دو تفاوت اصلی هستند: نخست آنکه بر پایه رویکرد تفصیلی به قرآن نبوده و دوم آنکه نتوانسته‌اند به ارائه الگویی جامع از شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی دست یابند.

با وجود پژوهش‌های پیشین، هنوز نبود مطالعات نظری در ارائه الگوی جامعی از شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی بر پایه آیات قرآن احساس می‌شود. این پژوهش با رویکردی نوآورانه و با استناد نظام‌مند به قرآن کریم و تفاسیر معتبر، الگویی کاربردی در راستای بهبود حکمرانی اسلامی، نقد علمی رویکردهای موجود و ارائه چهارچوبی برای ارزیابی و تربیت سیاست‌مداران در جوامع اسلامی نشان می‌دهد. این الگو با تلفیق مبانی نظری و الزامات عملی، گامی اساسی در پُرکردن نبود مطالعات نظری شمرده می‌شود.

این مطالعه با برگزیدن روش ترکیبی (توصیفی - تحلیلی و متن‌پژوهی) به بررسی شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از دیدگاه قرآن کریم پرداخته است. آیات در پیوند با موضوع، جمع‌آوری و با تحلیل ساختار و محتوای متن، همراه با بررسی تفسیرهای ارزشمندی همچون تفسیر المیزان (طباطبایی، ۱۳۷۸)، تفسیر نمونه (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰)، تفسیر نور (قرائتی، ۱۳۸۳) و تفسیر تسنیم (جوادی آملی، ۱۴۰۱)، شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی

استخراج شده‌اند. چهارچوب نظری پژوهش بر مفاهیم کلیدی قرآن کریم همچون توحید، عدالت‌خواهی، تقوا و اطاعت از خدا و رسول ﷺ استوار است. این مفاهیم با دیدگاه‌های در پیوند با حکومت اسلامی، همچون «ولایت فقیه» (موسوی خمینی، ۱۳۶۸) و «حکومت عدل الهی» (طباطبایی، ۱۳۷۸)، هم‌سو هستند.

۱. تبیین مفاهیم

۱-۱. قرآن کریم

قرآن کریم، به‌عنوان منبع بنیادین دین اسلام، متنی جامع و فرازمانی است که به موضوع‌های گوناگونی از جمله سیاست می‌پردازد. این کتاب الهی، افزون بر بازتاب بخشی از تاریخ سیاسی و نقش‌آفرینی شخصیت‌های مؤثر، به مبارزات پیامبران و رویارویی تاریخی حق و باطل نیز اشاره دارد (عمید زنجانی، ۱۳۷۹، ص ۱۱۰). قرآن به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم به مفاهیم سیاسی فراوانی اشاره دارد؛ از جمله اندیشه‌ها و مبارزات انبیاء، مبانی حکومت مطلوب، جایگاه انسان در جهان و سعادت جوامع. همچنین مفاهیمی مانند توحید، نبوت، ولایت، امامت، ضرورت تشکیل حکومت و ویژگی‌های حاکمان عادل و حکومت فاضله در قرآن، اهمیت بسزایی دارند.

قرآن کریم با تعیین وظایف سیاسی، اجتماعی، قضایی و نظامی برای پیامبران و مؤمنان، بر پیروی از رهبری الهی سفارش کرده و به تنظیم روابط اجتماعی، امور اقتصادی، حقوقی و کیفری پرداخته است. این آموزه‌ها، بیان‌گر جایگاه بنیادین سیاست در قرآن است که افزون بر سامان‌دهی جامعه، تحقق عدالت و سعادت بشری را پی می‌گیرد. قرآن با ارائه چهارچوبی الهی، نقش بنیادینی در شکل‌گیری اندیشه سیاسی اسلام داشته و سیاست را بر پایه اصولی چون توحید، عدالت و رهبری الهی تعریف می‌کند. در این منظومه فکری، سیاست به‌مثابه ابزاری برای فراهم کردن سعادت دنیوی و اخروی دارای ویژگی‌های حکمت‌آمیز و توحیدی است.

۱-۲. شاخصه‌های قرآنی

شاخصه‌های قرآنی به مجموعه معیارهای برگرفته از قرآن کریم گفته می‌شود که به‌عنوان چهارچوب هنجاری برای رفتارهای فردی و اجتماعی در نظام توحیدی عمل می‌کنند. این شاخصه‌ها که بر اساس آیات و تفاسیر معتبر استوارند، مبانی نظری و عملی برای سنجش سیاست‌ها و نظام‌های اجتماعی - سیاسی ارائه می‌دهند. مهم‌ترین این شاخصه‌ها عدالت، تقوا، امانت‌داری، شورا، صلح‌طلبی و ظلم‌ستیزی هستند که هم دارای وجوه اخلاقی و هم کارکرد سیاسی - اجتماعی می‌باشند. «این کتاب کریم با تشریح آیات و تفریق ابعاظش جز یک غرض را دنبال نمی‌کند؛ غرض واحدی که در هر موردی شکلی خاص به خود می‌گیرد» (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۰، ص ۲۰۲). این معیارها هم به‌عنوان اصول راهبردی جامعه توحیدی و هم به‌عنوان مبانی علم‌نافع قابل استخراج و کاربرست هستند (اخوان کاظمی، ۱۳۹۰).

آیات فراوانی از قرآن به شاخصه‌های رفتاری و اخلاقی اشاره کرده‌اند؛ از جمله عدالت: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ» (نحل: ۹۰)، تقوا: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَ الَّذِي مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ» (بقره: ۲۱)، مشورت: «و شَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ» (آل عمران: ۱۵۹) که پایه‌های اساسی هویت و رفتار سیاست‌مداران توحیدی را می‌سازند. این معیارها، نه تنها چهارچوب اخلاقی، بلکه «الگوی عملی» برای حکمرانی در نظام اسلامی ارائه می‌دهند. «عدالت» و «تقوا» به‌عنوان محورهای تصمیم‌گیری، مانع فساد و تضمین‌کننده خدمت‌گزاری خالصانه می‌شوند. «امانت‌داری» و «مشورت»، سبب بهبود مسئولیت‌پذیری و مردم‌داری می‌شوند. «ظلم‌ستیزی» و «صلح‌طلبی» مرز بین سیاست توحیدی و نظام‌های استکباری را مشخص می‌کند. کوتاه‌اینکه، هریک از این شاخصه‌های قرآنی، زمینه‌ساز تبدیل سیاست‌مداران از «انسان‌های خودمحور و قدرت‌مدار» به «انسان‌های خدامحور و خدمت‌گذاران الهی» است که می‌توانند جامعه را به‌سوی «نظام توحیدی» هدایت کنند.

تفاسیر ارزشمند قرآنی همچون تفسیر المیزان (طباطبایی، ۱۳۷۸) به‌صورت جامع به شاخصه‌های قرآنی با توجه به بافتار آیات پرداخته است. تفسیر نمونه (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰) به شاخصه‌های اخلاقی و اجتماعی قرآن با نگاهی کاربردی توجه داشته است. کتاب توحید در

قرآن (جوادی آملی، ۱۳۸۳)، هم شاخصه‌های قرآنی در پیوند با توحید و رفتارهای توحیدی را بررسی کرده است و در تفسیر نور (قرائتی، ۱۳۸۳)، شاخصه‌های قرآنی، نه تنها معیارهای اخلاقی، بلکه به عنوان مبانی عملی برای ایجاد جامعه توحیدی و نظام سیاسی مطلوب در اسلام مطرح شده‌اند.

۱-۳. واکاوی مفهوم توحید

توحید، به عنوان اصل بنیادین اسلام، هم در جنبه نظری و هم جنبه عملی، جایگاهی محوری دارد و محور اصلی دعوت پیامبران الهی شمرده می‌شود. قرآن کریم با تأکید بر فطری بودن این آموزه، هرگونه کجروی از آن را نادرست می‌شمرد. این مفهوم چنان اساسی است که دیگر اصول و فروع دینی بر آن استوارند و تمام معارف اسلامی به آن باز می‌گردند. از دیدگاه متکلمین، توحید نظری دربردارنده سه مرتبه ذاتی (یگانگی ذات خداوند و نفی هرگونه ترکیب یا شریک)، صفاتی (عینیت صفات الهی با ذات او) و افعالی (وابستگی تمام افعال به اراده الهی و نفی استقلال علی موجودات) است که یکی از مهم‌ترین مظاهر آن، توحید در ربوبیت (انحصار قانونگذاری و تدبیر جهان در اختیار خداوند) به‌شمار می‌رود. در طول تاریخ، این آموزه به عنوان عاملی رهایی‌بخش و نجات‌دهنده جوامع تحت ستم عمل کرده است (جوادی آملی، ۱۳۸۳، ص ۲۰۱).

توحید عملی به عنوان تجلی عینی ایمان توحیدی، چگونگی بازتاب باور به یگانگی خداوند را در رفتار انسان نشان می‌دهد. این مفهوم سه مؤلفه اساسی دارد: نخست، توحید عبادی که به معنای ویژه‌مندی عبادت به خداوند به عنوان تنها معبود حقیقی است؛ دوم، توحید در اطاعت که دربردارنده پیروی انحصاری از احکام الهی و اجتناب از فرمان‌برداری نامشروع از غیر خداست؛ سوم، توحید در استعانت که بیان‌گر درخواست یاری آن هم فقط از خداوند با باورمندی به انحصار قدرت نزد اوست. این سه رکن در کنار هم، چهارچوب یک زندگی موحدانه را در تمامی جنبه‌های فردی و اجتماعی ترسیم می‌کنند.

بر اساس تعریف‌های ارائه شده از جنبه‌های گوناگون توحید، می‌توان نقش بی‌همتا و تأثیر

● شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از منظر قرآن کریم

باور به توحید در کردار و دیدگاه‌های انسان‌های موحد، در حوزه فردی و اجتماعی، در روابط انسانی، اخلاق، سیاست، قدرت، عدالت، حکمرانی و حاکمیت را بررسی کرد.

باور به حاکمیت مطلق الهی، نیازمند نفی هرگونه حاکمیت مستقل بشری است. در نظام توحیدی، قانونگذاری تنها بر پایه شریعت الهی است؛ چراکه تنها خداوند به‌عنوان خالق و مالک جهان حق تشریع دارد. این جهان‌بینی، عدالت را به‌عنوان صفت ذاتی الهی، در کانون حکمرانی قرار می‌دهد و سیاست‌مداران ناگزیرند تصمیم‌های خود را بر اساس منابع وحیانی و به دور از خودرأیی برگزینند. چنین نظامی باتکیه بر علم نامحدود الهی و پرهیز از استبداد، الگویی از حکومت عدالت‌محور را ارائه می‌دهد.

باور به توحید افعالی، نیازمند باورمندی به وابستگی تمام وقایع به اراده الهی است که سیاست‌مداران را از تکبر و استبداد باز می‌دارد و موفقیت‌ها و شکست‌ها را به دستور خداوند نسبت می‌دهد. این نگرش، حاکمیت انحصاری خداوند در تدبیر جهان را می‌پذیرد و حکومت‌های انسانی را وادار به پیروی از قوانین الهی و پرهیز از قانونگذاری‌های خودسرانه می‌کند.

توحید عبادی، حاکمان را وادار می‌کند تا با نگرش بندگی به حکمرانی بپردازند و از تکبر در برابر مردم پرهیزند. این رویکرد سه پیامد اساسی دارد: نخست، تبدیل شدن به خدمت‌گزاران راست‌گو از راه عبادت و اطاعت خداوند؛ دوم، پای‌بندی به قوانین عادلانه الهی و دوری از ستم؛ سوم، درخواست یاری، آن هم تنها از خداوند، به جای اتکاء به قدرت‌های خارجی. چنین حاکمانی تنها از دستورهای الهی پیروی کرده و از اطاعت طاغوت دوری می‌کنند.

جهان‌بینی توحیدی با محوریت حاکمیت مطلق الهی (بقره: ۱۱۵) و وابستگی هستی به اراده خداوند، مبانی یک نظام سیاسی - اجتماعی ویژه را شکل می‌دهد که در آن قانونگذاری، تنها بر اساس شریعت الهی است و عدالت، به‌عنوان تجلی صفات خداوند، محور تصمیم‌گیری‌ها قرار می‌گیرد. در این الگوی حکمرانی، حاکمان به‌مانند خدمت‌گزاران مردم در چهارچوب احکام الهی عمل می‌کنند و جامعه‌ای عدالت‌محور و بی‌طبقه را ترویج می‌دهند. این نگرش توحیدی، تنها یک آموزه اعتقادی نیست بلکه به‌عنوان الگویی جامع برای سامان‌دهی حیات فردی و اجتماعی بر اساس معارف اسلامی عمل می‌کند. با نفی

طاغوت‌گرایی و تأکید بر کرامت انسانی، زمینه‌ساز حکومتی عادلانه و اخلاقی می‌شود که هدف نهایی، آن تقرب به خداوند است. در چنین نظامی، حاکمان خود را بندگان خدا می‌دانند و با پای‌بندی به اصول توحیدی، از ظلم و استبداد پرهیز می‌کنند.

۱-۴. سیاست‌مداران توحیدی

نظام سیاسی توحیدی بر پایه باور به حاکمیت مطلق الهی و یگانگی خداوند استوار است. قرآن کریم در آیه ۵۹ سوره نساء، پیروی از خدا، رسول ﷺ و اولی الامر را به‌عنوان اساس این نظام برمی‌گزیند. سیاست‌مداران موحد در چهارچوب این جهان‌بینی، سه اصل بنیادین را رعایت می‌کنند: ۱. پذیرش انحصار حاکمیت برای خداوند؛ ۲. التزام به تشریع الهی؛ ۳. پیروی بی‌چون و چرا از دستورها. این نگرش، سیاست‌مداران را وادار می‌کند تا در تمامی تصمیم‌ها و برنامه‌ریزی‌ها، تنها به قوانین الهی استناد کنند و از هرگونه قدرت یا قانونی که در تعارض با شریعت باشد پرهیزند. چنین نظامی با سفارش بر عبودیت انسان در برابر خدا، هدف‌مندی آفرینش و اعتقاد به معاد، الگوی جامعی برای حکمرانی الهی ارائه می‌دهد که هم سعادت دنیوی و هم سعادت اخروی را در نظر می‌گیرد.

شکل ۱: پایه‌های نظام سیاسی توحیدی

۲. شاخصه‌های قرآنی سیاست‌مداران توحیدی

قرآن کریم، به روشنی ده‌ها ویژگی را برای انسان‌های موحد بیان کرده است. این ویژگی‌ها برای همه مؤمنان بایسته است اما برای سیاست‌مداران توحیدی که نقش محوری در هدایت و مدیریت جامعه دارند و نگاه قرآنی به آنها، نگاهی نخبه‌گرایانه و در سلسله مراتبی بالاتر از دیگران هست، دارا بودن چنین صفاتی در مراتب متعالی و برتر از دیگران است. سیاست‌مداران توحیدی بایستی در برخورداری از صفات الهی برجسته‌تر، پرهیزکارتر و کامل‌تر باشند و تلاش کنند دنباله‌رو معصومین علیهم‌السلام بوده و در بالاترین حالت رسیدن به انسان کامل باشند. قرآن کریم در توصیف پیامبران - که مأموریت الهی برای ایجاد حکومت‌ها و جوامع توحیدی را برعهده داشتند - و در توصیف نمونه‌هایی از حکومت‌های صالح تاریخ، به شاخصه‌های ایجابی سیاست‌مداران توحیدی اشاره کرده است؛ برای نمونه، حضرت داوود و سلیمان علیهم‌السلام به‌عنوان حکمرانانی عادل و خردمند معرفی شده‌اند که همواره در راه پیروی از خداوند و اجرای عدالت گام برداشتند (ص: ۲۶-۲۷).

ازسوی دیگر، قرآن کریم با بیان سرنوشت حکومت‌های ستم‌کار و طاغوت‌های زمانه، ویژگی‌های ناپسند و سلبی را هم مشخص کرده است. آیاتی که به سرنوشت فرعون (قصص: ۳۹-۴۰)، قارون (قصص: ۷۹-۸۳) و دیگر طاغوت‌ها اشاره می‌کنند نشان می‌دهد که تکبر، ظلم، فساد و انحراف از مسیر الهی، ازجمله ویژگی‌هایی هستند که سیاست‌مداران توحیدی باید به‌شدت از آنها پرهیز کنند. با اندیشه در این آیات، می‌توان به دو دسته شاخصه‌های ایجابی و سلبی برای سیاست‌مداران توحیدی دست یافت. شاخصه‌های ایجابی مانند ایمان، عدالت، حکمت، تقوا، ستیز با ظلم و طواغیت، مسئولیت‌پذیری و... است که در رفتار و عملکرد پیامبران و حکومت‌های صالح تاریخ تجلی یافته است. در برابر، شاخصه‌های سلبی مانند تکبر، ظلم، فساد و انحراف از مسیر الهی، که در سرنوشت حکومت‌های جور و طاغوت‌ها نمایان شده است، به‌عنوان ویژگی‌های ناپسند و ممنوعه برای سیاست‌مداران توحیدی شناخته می‌شوند. این دو دسته شاخصه‌ها نه تنها معیاری برای تشخیص سیاست‌مداران الهی از غیرالهی است، بلکه راهنمایی عملی برای تحقق جامعه‌ای توحیدی و

عادلانه به‌شمار می‌رود. قرآن کریم با ارائه این الگوها، چهارچوبی جامع و روشن برای سیاست‌مداران توحیدی ترسیم می‌کند تا در راه هدایت و سعادت بشری گام بردارند. در ادامه، شاخص‌های دسته‌بندی شده «اعتقادی»، «اخلاقی - معنوی» و «سیاسی - اجتماعی» با رعایت این نکته که مرزبندی‌ها ضلَب و ریاضی نیستند آورده شده است.

شکل ۲: اصول بنیادین سیاست‌مداران توحیدی

۲-۱. شاخصه‌های اعتقادی سیاست‌مداران توحیدی

۲-۱-۱. ایمان

ایمان به گام نخستین تلاش و حرکت، به معنای پذیرش قلبی، باور و التزام عملی به آرمان‌ها و راه رسیدن به آن‌هاست (حسینی خامنه‌ای، ۱۴۰۰، ص ۴۳). قرآن کریم، ایمان را به عنوان برترین ارزش انسانی و سرآمد ویژگی‌های الهی معرفی کرده است. سیاست‌مداران توحیدی، که مسئولیت هدایت جامعه را برعهده دارند، باید از بالاترین سطوح ایمان برخوردار باشند؛ چراکه ایمان، توانایی و شایستگی لازم را برای مدیریت جامعه به آنان می‌دهد، دستاوردهای اقدامات‌شان را پایدار می‌کند و آنان را از خودخواهی و انحصارطلبی دور نگه می‌دارد. این ویژگی، روحیه ایثار، فداکاری و پیروی از حق را در آنان تقویت می‌کند.

● شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از منظر قرآن کریم

بی‌تردید، ایمان، ریشه اصلی پایداری شخصیت سیاست‌مداران توحیدی است و استحکام آن، کارآمدی و توفیق آنان را افزایش می‌دهد.

قرآن کریم، ایمان را شرط اساسی برای رهبری و ولایت دانسته است. خداوند پس از تأکید بر ولایت خود و پیامبر ﷺ، مؤمنانی را به‌عنوان اولیای جامعه معرفی می‌کند که نماز را برپا می‌دارند و در حال رکوع، زکات می‌پردازند: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ» (مانده: ۵۵). همچنین تأکید می‌کند پذیرش ولایت خدا، پیامبر ﷺ و مؤمنان دارای ایمان، سبب پیروزی و عضویت در «حزب الله» است: «وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ» (مانده: ۵۶). این آیات به روشنی ایمان و عمل صالح را به‌عنوان شاخصه‌های بایسته برای رهبری در نظام توحیدی تبیین کرده و تأکید می‌کنند ولایت در اسلام، تنها از آن کسانی است که در ایمان و عمل، الگوی جامعه باشند و «ولایت نحوه قربی است که باعث و مجوز نوع خاصی از تصرف و مالکیت تدبیر می‌شود» (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۶، ص ۳-۴).

ایمان در این نظام به‌عنوان محور اساسی، هم نقش «مراقبت درونی» و هم «نیروی محرکه بیرونی» را دارد. این ویژگی با ایجاد پیوند ناگسستنی بین اعتقاد و عمل، زمینه اجرایی شدن دیگر شاخصه‌های قرآنی همچون عدالت و تقوا را در حکومت اسلامی فراهم می‌کند. این دیدگاه هم در اندیشه‌های فقهی - سیاسی اندیشمندان مسلمان و هم در سازوکارهای عملی حکومت‌های اسلامی بروز کرده است.

۲-۱-۲. پیروی از خدا و رسول خدا ﷺ

از دیدگاه قرآن کریم، پیروی از خدا و رسول خدا ﷺ اصلی است که رعایت آن برای همه مؤمنان، به‌ویژه حاکمان و سیاست‌مداران توحیدی، بایسته است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُوْبِئُوا الْأَمْرَ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از خدا پیروی کنید و از پیامبر و اولیای امر خود هم پیروی کنید. پس اگر در چیزی اختلاف نظر داشتید آن را به خدا و پیامبر ﷺ بازگردانید، اگر به خدا و روز قیامت ایمان دارید. این کار

برای شما بهتر و خوش عاقبت‌تر است (نساء: ۵۹).

پیروی از خدا به معنای التزام عملی به دستورات الهی و قوانین قرآن است و پیروی از رسول ﷺ به معنای پیروی کردن از سنت و سیره پیامبر اکرم ﷺ به عنوان الگوی کامل انسان‌هاست. قرآن کریم با عبارت «أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ» به حاکمان و رهبران جامعه اشاره دارد که باید از بین مؤمنان و بر اساس معیارهای الهی انتخاب شوند. پیروی از اولی الامر هم مشروط به هم‌سویی آنان با دستورات خدا و رسول ﷺ است. به عبارت دیگر، حاکمان توحیدی ناگزیرند در چهارچوب قوانین الهی عمل کنند و هرگونه تصمیم‌گیری آنان باید بر پایه قرآن و سنت باشد. تفاسیر معتبر همچون تفسیر المیزان علامه طباطبائی^۱ و تفسیر نمونه آیت‌الله مکارم شیرازی، بر این موضوع تأکید دارند که پیروی از اولی الامر تنها در صورتی جایز است که آنان از راه الهی گمراه نشوند و به دستورهای خدا و رسول ﷺ پای‌بند باشند (طباطبائی، ۱۳۷۸، ج ۴، ص ۶۱۶-۶۲۰). این اصل، تضمین‌کننده عدالت و سعادت جامعه در نظام توحیدی است؛ براین اساس پیروی از خدا و رسول ﷺ، قوانین الهی و سنت نبوی، پایه تصمیم‌گیری‌ها است. این شاخصه حاکمان توحیدی را از حاکمان سکولار جدا کرده و تضمین می‌کند که سیاست‌گذاری‌ها نه بر اساس منافع فردی یا گروهی، بلکه بر پایه «عدالت، اخلاق و هدایت الهی» استوار باشد.

۲-۱-۳. نفی ولایت طاغوت

طاغوت به هر چیزی گفته می‌شود که به جای خداوند در جایگاه پرستش یا پیروی قرار گیرد. سیاست‌مداران توحیدی با همه گونه‌های طاغوت مخالف هستند و آن را نامشروع و بی‌اعتبار می‌دانند. آنها بر پرهیز از طاغوت، عدم پذیرش داورى طاغوت، نافرمانی از آن و مبارزه با آن تأکید می‌کنند. این نگرش ریشه در آموزه‌های قرآنی دارد. دعوت به توحید و دوری از طاغوت در رأس برنامه‌های پیامبران بوده است. قرآن کریم هدف اصلی بعثت پیامبران را هدایت انسان‌ها به توحید و رهایی از سلطه طاغوت معرفی می‌کند «وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ...» (نحل: ۳۶). رسالت پیامبران، مبارزه با طاغوت‌های فکری، اجتماعی و سیاسی و دعوت به پرستش خدای یگانه است (جوادی آملی،

● شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از منظر قرآن کریم

۱۴۰۱، ج ۱۲، ص ۲۳۰-۲۳۵). قرآن، هشدار می‌دهد که سرنوشت جوامع طاغوت‌پذیر، جز گمراهی و نابودی نیست.

همچنین هدف اساسی برانگیخته‌شدن پیامبران را دو محور کلیدی بیان می‌کند: «اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ» (نحل: ۳۶) که به معنای دعوت به توحید و مبارزه با طاغوت در جنبه‌های فکری، اجتماعی و سیاسی است. ایمان به توحید با پذیرش سلطه طاغوت‌ها و ستمگران سازگار نیست. باور به توحید، نیازمند تبری عملی از طاغوت، عدم سازش با طاغوت و حتی نداشتن تفکر و اراده مراجعه به طاغوت است. چنانکه قرآن فرموده است: «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا أَتُورِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ؛ آیا ندیدی کسانی را که ادعا می‌کنند به آنچه بر تو و پیش از تو نازل شده، ایمان آورده‌اند، ولی می‌خواهند به طاغوت رجوع کنند، درحالی‌که دستور یافته‌اند به آن کافر شوند؟» (نساء: ۶۰). این آیه اشاره به افرادی است که ادعای ایمان به قرآن و کتب آسمانی پیشین را دارند، اما در عمل به جای رجوع به احکام الهی، به طاغوت (نظام‌ها و قوانین غیرالهی) پناه می‌برند. این رفتار نشان‌دهنده دوگانگی بین ادعا و عمل است و مؤمنان راستین باید از هرگونه تحاکم به طاغوت دوری کنند؛ چراکه این کار مخالف دستور آشکار خداوند است. لزوم پایبندی به احکام الهی و دوری از قوانین غیرالهی به عنوان شرط ایمان حقیقی است (جوادی آملی، ۱۴۰۱، ج ۱۰، ص ۴۵۰-۴۵۵).

سیاست‌مداران توحیدی نه تنها پذیرش حکومت‌های نامشروع و طاغوت‌ها را رد می‌کنند، بلکه هرگونه مراجعه به آنها را نیز رد می‌کنند. آنها از «تساهل با نظام‌های سکولار یا دیکتاتوری» باز داشته شده و ناگزیرند تا در سیاست داخلی و خارجی، «اصول توحیدی» را ملاک عمل قرار دهند. این اصل، تضمین‌کننده حفظ اصالت توحید و دوری از هرگونه شرک و ظلم در نظام حکومتی توحیدی است.

۴-۲. باور به استقرار دین الهی و خدمت به مردم

سیاست‌مداران توحیدی همواره به برپایی دین الهی و خدمت به مردم باور دارند و در این راه گام برمی‌دارند. هدف آنها از دستیابی به قدرت و حکومت - همان‌گونه که از سیره

نبی مکرم اسلام ﷺ الگو گرفته‌اند - خدمت به خدا و بندگان اوست. این هدف برتر، دربردارنده رساندن جامعه به سعادت، تقرب به خدا، برپایی عدالت، گسترش نیکی‌ها، اجرای اوامر و قوانین الهی، ایجاد امنیت، فراهم کردن مقدمات بندگی و عبادت خدا، اقامه نماز، پرداخت زکات، امر به معروف و نهی از منکر، یاری دین خدا از راه زنده کردن ارزش‌های الهی، کمک به نیازمندان، پیشگیری و مبارزه با مفاسد و آگاهی‌بخشی به آحاد جامعه و زمینه‌سازی برای تکامل انسان‌ها است. آنان بر اساس آموزه‌های قرآن که فرموده است: «الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ» (حج: ۴۱)، حاکمیت واقعی را از آن خداوند و انسان‌ها را تنها به عنوان نمایندگان او که در زمین عمل می‌کنند، می‌دانند؛ بنابراین هرگونه قدرت و تمکین در زمین باید در راستای اهداف الهی و خدمت به بندگان خدا به کار گرفته شود (جوادی آملی، ۱۴۰۱، ج ۱۵، ص ۲۵۰-۲۶۰).

این شاخصه، تأثیرهای بنیادین بر اندیشه و عملکرد حاکمان اسلامی می‌گذارد و آن‌ها را ناگزیر می‌کند تا حکومت را ابزاری برای تحقق اراده الهی بدانند، عدالت و رفاه را در کنار تقویت معنویت پیگیری کنند و از قدرت برای خدمت، نه سلطه‌گری استفاده کنند.

شکل ۳: شاخصه‌های اعتقادی سیاستمداران توحیدی

جدول ۱: شاخصه‌های اعتقادی «سیاست‌مداران توحیدی» از دیدگاه قرآن کریم

ردیف	توضیح
۱	ایمان شرط اساسی برای رهبری و ولایت است (مائده: ۵۵).
۲	از خدا و رسول خدا ﷺ اطاعت می‌کنند (نساء: ۵۹).
۳	در اختلاف‌نظرها، به خدا و پیامبر ﷺ باز می‌گردند (نساء: ۵۹).
۴	التزام عملی به دستورات الهی و قوانین قرآن دارند (نساء: ۵۹).
۵	در چهارچوب قوانین الهی عمل می‌کنند (نساء: ۵۹).
۶	تصمیم‌گیری آنان بر پایه قرآن و سنت است (نساء: ۵۹).
۷	با تمام اشکال طاغوت مخالف هستند و آن را نامشروع و بی‌اعتبار می‌دانند (نحل: ۲۶).
۸	از طاغوت، پرهیز می‌کنند (نحل: ۲۶).
۹	داوری طاغوت را نمی‌پذیرند (نحل: ۲۶).
۱۰	با طاغوت مبارزه می‌کنند (نحل: ۲۹).
۱۱	سازش با طاغوت را مغایر با ایمان به توحید و خلاف نص صریح قرآن می‌دانند (نساء: ۶۰).
۱۲	قدرت را امانت می‌دانند (نساء: ۵۸).
۱۳	برای برپایی دین الهی تلاش می‌کنند (حج: ۴۱).
۱۴	هدف آنها از قدرت، سیاست و حکومت، خدمت به خدا و بندگان اوست (حج: ۴۱).
۱۵	هدف آنها رساندن جامعه به سعادت، تقرب به خدا، برپایی عدالت و گسترش خوبی‌ها است (حج: ۴۱).
۱۶	هدف آنها اجرای اوامر و قوانین الهی، ایجاد امنیت، فراهم کردن مقدمات بندگی و عبادت خدا است (حج: ۴۱).
۱۷	هدف آنها ایجاد زمینه مناسب برای تکامل انسان‌ها است (حج: ۴۱).
۱۸	آن‌ها قدرت و حکومت را ابزاری برای برپاداشتن نماز، زکات، امر به معروف و نهی از منکر می‌دانند (حج: ۴۱).
۱۹	ارزش حکومت را در یاری خدا از راه زنده نگاه داشتن دین او و کمک به نیازمندان جامعه می‌دانند (حج: ۴۱).
۲۰	در پی تشکیل جامعه توحیدی و رسیدن به توحید هستند (حج: ۴۱).
۲۱	در پی برپا کردن اسلام در سرتاسر گیتی و شکست کافران و سلطه‌گران هستند (حج: ۴۱).
۲۲	کار خود را به خدا واگذار می‌کنند (انفال: ۶۱).
۲۳	شیطان را دشمن صلح و وحدت می‌دانند (بقره: ۲۰۸).

در این جدول شاخص‌های اعتقادی، سیاست‌مداران توحیدی از دیدگاه قرآن کریم، گردآوری شده است و الگویی عملی - اعتقادی برای سیاست‌مداران و مدیران جامعه ارائه داده است. الگویی کاربردی، شفاف، محسوس و ملموس برای گزینش، ارزیابی، تربیت و حتی نقد و تشخیص و تطبیق کارگزاران نظام اسلامی با معیارهای گردآوری شده.

۲-۲. شاخص‌های اخلاقی و معنوی سیاست‌مداران توحیدی

۲-۲-۱. تقوا

تقوا، یکی از شاخصه‌های اساسی برای حاکمان الهی است. این مفهوم که دربردارنده پرهیز از گناه، التزام به احکام الهی و مهار هوای نفس است سنگ‌بنای حکومت عادلانه شمرده می‌شود. تجربه تاریخی بیان‌گر این است که حاکمان بی‌تقوا همچون فرعون و قارون، در دام فساد و ظلم گرفتار آمده‌اند، درحالی‌که انبیا و حکمرانان الهی همچون داوود و سلیمان علیهم‌السلام باتکیه بر این فضیلت، جامعه‌ای عادلانه ساختند.

خداوند بلندمرتبه خطاب به حضرت داوود علیه‌السلام می‌فرماید: «يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ؛ ای داوود! ما تو را خلیفه و نماینده خود در زمین قرار دادیم؛ پس در میان مردم به حق داوری کن و از هوای نفس پیروی مکن که تو را از راه خدا منحرف می‌کند» (ص: ۲۶). این آیه تأکیدی بر مسئولیت حکومت الهی بر پایه دو اصل حق‌مداری و پرهیز از پیروی هوای نفس است (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۷، ص ۲۹۶-۲۹۷).

قرآن کریم، تقوا را بنیان حکومت توحیدی می‌داند که هم در سطح نظری (شکل‌دهی به جهان‌بینی الهی) و هم در سطح عملی (پیشگیری از فساد) عمل می‌کند. تقوا در منظومه فکری اسلامی، شرط اولیه برای دستیابی به قدرت و ضمانت اجرای عدالت است و به‌عنوان نظام ایمنی حکومت، از کج‌روی‌های برآمده از گرایش‌های فردی و گروهی جلوگیری می‌کند. تقوا، نه یک فضیلت فردی، بلکه شرط ضروری برای تحقق حکومت عادلانه است که چهارچوبی روشن برای سیاست‌مداران الهی نشان می‌دهد. هر حکومتی که بر پایه تقوا و

● شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از منظر قرآن کریم

عدالت استوار نباشد، ظالمانه و غاصبانه است. تقوا، حاکمان را از پیروی هوای نفس - چه در شکل فردی و چه در قالب گرایش‌های گروهی و حزبی - باز می‌دارد و آنان را به‌سوی حق و عدالت هدایت می‌کند.

۲-۲-۲. عدالت‌خواهی

قرآن کریم، عدالت را اساس توحید و از اصلی‌ترین مأموریت‌های انبیا و اولیای الهی می‌داند و می‌فرماید: «شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ» (آل‌عمران: ۱۸). این آیه، برپاداری عدالت را از صفات ذاتی خداوند عزیز و حکیم بر می‌شمارد. این آیه تصریح می‌کند که توحید بدون عدالت تحقق نمی‌یابد و از این‌رو سیاست‌مداران توحیدی باید عدالت‌خواهی را شاخصه اصلی حکمرانی خود قرار دهند؛ همان‌گونه که همه پیامبران الهی مأمور به برقراری عدالت در جامعه بوده‌اند.

قرآن کریم با سفارش بر جایگاه محوری عدالت در نظام توحیدی، هدف از ارسال پیامبران و نزول کتب آسمانی را «لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» معرفی می‌کند: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» (حدید: ۲۵). این رویکرد در سوره نساء هم نمایان شده است: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَعْدِلُوا بِالْعَدْلِ» (نساء: ۵۸) که بر حاکمیت عدالت در تمام شؤون حکمرانی سفارش می‌کند. عدالت سنگ بنای حکومت الهی و نیازمند داوری بی‌طرفانه و اجرای بی‌تغییر حق در تمام زمینه‌های اجتماعی و سیاسی است.

خداوند بر مسئولیت بزرگ خلافت الهی و لزوم حکمرانی عادلانه سفارش می‌کند؛ به‌گونه‌ای که حاکم باید تنها بر اساس حق، داوری کند و از پیروی هوای نفس پرهیزد تا از راه الهی گمراه نشود. خلافت حقیقی، ویژه کسانی است که با اذن الهی و برابر با شریعت حق عمل می‌کنند (جوادی آملی، ۱۴۰۱، ج ۱۴، ص ۲۶۷). عدالت، شرط اساسی حکمرانی است و حاکمان باید از گرایش‌های شخصی یا گروهی دوری کنند تا بتوانند به عدالت رفتار کنند.

قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ» (مانده: ۸). این آیه دستوری جامع درباره عدالت است

و بر قیام برای خدا، شهادت به حق، و دوری کردن از بی عدالتی حتی نسبت به دشمنان سفارش می کند. عدالت ورزیدن، نشانه تقواست و نباید دشمنی با گروهی، انسان را از حق گرایی بازدارد. دستورهایی که رعایت آن ها، می تواند به برقراری عدالت در جامعه و نزدیکی به تقوای الهی کمک کند (طباطبایی، ۱۳۷۸، ص ۳۸۵-۳۸۶).

در منظومه فکری قرآن، عدالت خواهی به عنوان «تجلی عینی توحید» در حکومت، «ضمانت تحقق تقوا» در قدرت و «ملاک مشروعیت حکمرانی» شناخته می شود. اندیشمندان شیعه، عدالت را به مثابه میانه روی و دوری از افراط و تفریط در هر امری، عدالت فردی و عدالت اجتماعی (همان، ج ۱۲، ص ۴۷۷-۴۷۸)، عدالت در تشریع، در بیان احکام و قوانین و بیان معارف و حقایق و در جزا (موسوی خمینی، ۱۳۸۸، ص ۲۹۱). و شهید آیت الله صدر رحمه الله عدالت را به مثابه شرط اولیه برای رشد هر ارزش دیگری (جمشیدی، ۱۳۸۰، ص ۵۸۷) به صورت چند جنبه ای تبیین کرده اند.

۲-۲-۳. عدم سوءاستفاده از قدرت

سیاست مداران توحیدی، هیچ گاه به دنبال سوءاستفاده از قدرت خود نیستند. قدرت را مسئولیت، امکان و گونه ای امانت می دانند که از سوی خداوند به آن ها سپرده شده است و آنها ناگزیرند از آن به گونه ای شایسته و در راه خیر و خدمت به مردم استفاده کنند. عدم سوءاستفاده از قدرت، گونه ای امانت داری است، که خداوند به آن امر فرموده است: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا» همانا خدا به شما امر می کند که امانت ها را به صاحبانش باز دهید و چون حاکم بین مردم شوید به عدالت داوری کنید. همانا خدا شما را پند نیکو می دهد، که خدا شنوا و بیناست» (نساء: ۵۸).

قرآن کریم با سفارش بر بحق داوری کردن در میان مردم، حکم به عدالت کردن، پیروی نکردن از هوای نفس و مخاطب قرار دادن داوود علیه السلام، به گونه ای تمامی حاکمان و سیاست مداران توحیدی را به رعایت این موارد که جنبه ای از عدم سوءاستفاده از قدرت است مخاطب قرار داده است (ص: ۲۶).

● شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از منظر قرآن کریم

پای‌بندی کارگزاران به پاسداشت امانات الهی از جمله «قدرت»، دارای تأثیرهای فراوانی همچون «رعایت عدالت در تصمیم‌گیری‌ها»، «پرهیز از هوای نفس و منافع شخصی»، «پاسخ‌گودانستن خود در برابر خدا و مردم» و «مبارزه با فساد و انحصارطلبی» و درنهایت، واداشتن جامعه به‌سوی عدالت و تعالی است.

شکل ۴: شاخصه‌های اخلاقی و معنوی سیاست‌مداران توحیدی

جدول ۲. شاخص‌های اخلاقی و معنوی «سیاست‌مداران توحیدی» از منظر قرآن کریم

ردیف	توضیح
۱	تقوا دارند و بر غرائز و حب و بغض‌ها پیروز می‌شوند (بقره: ۲۱ / حدید: ۲۸ / انفال: ۲۹)
۲	از هوای نفس پیروی نمی‌کنند (ص: ۲۶).
۳	عدالت‌خواهند و به دنبال تحقق عدالت در جامعه هستند (آل عمران: ۱۸ / حدید: ۲۵).
۴	به عدالت گواه می‌دهند و از راه عدل پیرون نمی‌روند (مائده: ۸).
۵	میان مردم به عدالت داوری می‌کنند (نساء: ۵۸).
۶	امانت‌دار هستند (نساء: ۵۸).
۷	در تصمیم‌های خود تنها بر اساس حق و انصاف رفتار می‌کنند (نساء: ۵۸).
۸	در اجرای عدالت از هرگونه گرایش‌های شخصی یا گروهی دوری می‌کنند (ص: ۲۶).
۹	عدالت را حتی در برابر دشمنان رعایت می‌کنند (مائده: ۸).

ردیف	توضیح
۱۰	بر ضرورت اجرای عدالت در تمام شؤون تأکید دارند (نساء: ۵۸ / حدید: ۲۵).
۱۱	قدرت را امانت می‌دانند (نساء: ۵۸).
۱۲	از قدرت به گونه‌ای شایسته و در راه خیر و خدمت به مردم استفاده می‌کنند (نساء: ۵۸).
۱۳	از امانت قدرت، سوءاستفاده نمی‌کنند (ص: ۲۶).
۱۴	زخم‌زبان‌ها را تحمل می‌کنند (انفال: ۶۱).
۱۵	کار خود را به خدا واگذار می‌کنند (انفال: ۶۱).

در این جدول، شاخص‌های اخلاقی و معنوی سیاست‌مداران توحیدی از دیدگاه قرآن کریم، گردآوری شده است و چهارچوبی الهی برای تشخیص، جذب، تربیت، ارزیابی و نظارت بر سیاست‌مداران در بُعد اخلاقی و معنوی ارائه می‌دهد.

۲-۳. شاخص‌های سیاسی و اجتماعی سیاست‌مداران توحیدی

۲-۳-۱. استکبارستیزی و استضعاف‌زدایی

استکبارستیزی و استضعاف‌زدایی دو شاخصه دیگر سیاست‌مداران توحیدی هستند. استکبار به معنای سرکشی در روبه‌رو حق و تکبر در برابر خداست. قرآن کریم، مستکبران را کسانی می‌داند که به آخرت ایمان نمی‌آورند و حق را انکار می‌کنند: «إِنَّكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكَرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ؛ خدای شما خدایی یکتاست؛ پس کسانی که به آخرت ایمان نمی‌آورند دل‌هایشان منکر است و آنان مستکبرند» (نحل: ۲۲). سیاست‌مداران توحیدی ناگزیر هستند با هرگونه رفتار استکباری، اعم از ستم‌گری، فساد و نقض حقوق مردم، مبارزه کنند و از افتادن در دام خصلت‌های استکباری مانند خود بزرگ‌بینی و سلطه‌جویی دوری کنند.

استضعاف‌زدایی به معنای پشتیبانی از محرومان و برچیدن ظلم و ستم از جامعه است. قرآن می‌فرماید: «وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمُ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا؛ و چرا در راه خدا و برای نجات مردان و زنان و کودکانی که [از ستمگران] می‌گویند:

● شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از منظر قرآن کریم

پروردگارا! ما را از این شهر که مردمش ستمگرند، بیرون ببر و از جانب خود برای ما سرپرست و یابوری قرار ده، نمی‌جنگید؟» (نساء: ۷۵). این آیه مسئولیت مؤمنان، به‌ویژه آن‌ها که دارای قدرت هستند را در دفاع از مستضعفان و مبارزه با ظلم مشخص می‌کند.

این دو شاخصه، سیاست‌مداران توحیدی را از حاکمان سکولار جدا می‌کند. آن‌ها با مستکبران مبارزه می‌کنند و به ایجاد ساختارهای عادلانه برای حمایت از محرومان، می‌پردازند و جامعه‌ای توحیدی برپا می‌دارند. این اصول، پایه‌های عدالت و سعادت در حکومت توحیدی هستند.

۲-۳-۲. نفی سلطه بیگانه

قرآن کریم با سفارش بر استقلال و عزت مسلمانان، هرگونه سلطه‌پذیری از بیگانگان را رد می‌کند. آیه «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء: ۱۴۱) آیه هرگونه نفوذ و سلطه کافران بر مؤمنان را رد می‌کند. اصل نفی سبیل، بر این مبنا به‌عنوان راهبردی کلیدی در روابط بین‌الملل اسلامی مطرح است. سیاست‌مداران توحیدی با استناد به این قاعده، موظفند از هرگونه طرح یا قراردادی که سبب چیرگی تسلط بیگانگان شود، جلوگیری کنند و در جهت رهایی جامعه اسلامی از سلطه بیگانگان در جنبه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی تلاش کنند. آیات دیگری هم به بازدارندگی پیروی از کافران و منافقان (آل عمران: ۱۰۰)، وجوب حفظ استقلال و عزت مؤمنان (منافقون: ۸) و بازدارندگی تکیه بر دشمنان و یاری‌جویی از آنها (آل عمران: ۱۱۸) سفارش کرده است.

این شاخصه قرآنی، خط مشی سیاست‌مداران توحیدی را در پهنه‌های داخلی و بین‌المللی شکل می‌دهد و آنها را از حاکمان وابسته و سلطه‌پذیر متمایز کرده و به‌سوی «استقلال، عزت و مقاومت» رهنمون می‌کند تا از وابستگی به قدرت‌های استکباری جلوگیری کنند و «سیاست خارجی عزت‌مند» را در پیش گیرند و سد راه نفوذ فرهنگی و سیاسی دشمنان شوند.

۲-۳-۳. کارآمدی

قرآن کریم بر لزوم، علم، توانایی، عدالت، امانت‌داری، صداقت و تلاش، به‌عنوان

شاخصه‌های کارآمدی سفارش می‌کند. کارآمدی سیاست‌مداران توحیدی در دو جنبه علمی و عملی تعریف می‌شود. حاکمان باید از دانش کافی برای تصمیم‌گیری‌های درست و توانایی اجرایی برای تحقق عدالت و مدیریت جامعه برخوردار باشند و افزون بر تلاش برای موفقیت‌های مادی، تحقق اهداف الهی را پیگیری کنند.

خداوند در قرآن، دلیل انتخاب طالوت به پادشاهی را ذکر کرده و نشان می‌دهد که کارآمدی حاکمان به ثروت یا جایگاه اجتماعی آنان وابسته نیست، بلکه به توانایی‌های علمی و عملی آنان در پیوند است. آنها باید تلاش کنند تا در راستای افزایش کارآمدی خود به افزایش دانش و توانمندی‌های خود بپردازند: «وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ؛ پیامبرشان به آنان گفت: خداوند طالوت را به‌عنوان پادشاه برای شما برگزیده است. گفتند: چگونه او بر ما پادشاهی کند حال آنکه ما به پادشاهی از او سزاوارتریم و او ثروت زیادی ندارد؟ گفت: خداوند او را بر شما برتری داده و او را در دانش و توانایی جسمی، گسترده‌تری بخشیده است و خداوند ملکش را به هرکس که بخواهد، می‌دهد و خداوند گشایش‌دهنده و داناست» (بقره: ۲۴۷).

قرآن، در ذکر داستان حضرت داوود علیه السلام و انتخاب او به‌عنوان حاکم و پادشاه از سوی خداوند به لزوم برخورداری از علم و توانایی جسمی به‌عنوان دو ابزار کارآمدی برای حاکم توحیدی یاد کرده است تا آنها به‌وسیله دانش و آگاهی بتوانند به‌درستی تصمیم‌گیری کنند و مشکلات جامعه را حل نمایند و با توانایی جسمی نیز بتوانند به اجرای تصمیمات و مدیریت امور جامعه بپردازند: «قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ؛ گفت: خداوند او را بر شما برتری داده و او را در دانش و توانایی جسمی، گسترده‌تری بخشیده است و خداوند ملکش را به هرکس که بخواهد می‌دهد و خداوند گشایش‌دهنده و داناست» (ص: ۲۶).

بر اساس آموزه‌های قرآن، حاکمان توحیدی باید از دانش و تخصص کافی، توانایی اجرایی و مدیریتی، و پویایی و نوآوری برخوردار باشند.

۴-۳-۲. اهمیت به شورا و مشورت

قرآن، بر اهمیت شورا و مشورت در میان مؤمنان برای اداره امور جامعه تأکید کرده است: «وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ...» (شوری: ۳۸). این آیه به صفات مؤمنان حقیقی اشاره می‌کند که دعوت پروردگار خویش را اجابت کرده، نماز را برپا می‌دارند و امور خود را بر پایه مشورت و شورا پیش می‌برند. شورا فرآیندی تعاملی است که در آن مؤمنان برای انجام امور خود با یکدیگر مشورت کرده و از نظرات صاحبان عقل و اندیشه بهره می‌گیرند (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۸، ص ۹۳). شورا را نباید، صرفاً یک توصیه اخلاقی دانست، بلکه بخشی جدایی‌ناپذیر از ساختار حکومت اسلامی است و آن را می‌توان به‌عنوان یکی از ویژگی‌های بارز سیاست‌مداران توحیدی به‌شمار آورد.

مشورت یکی از اصول اساسی در زندگی اجتماعی مؤمنان، نشانه‌ای از دوری از استبداد و تکروی است (جوادی آملی، ۱۴۰۱، ج ۱۸، ص ۳۲۰-۳۲۵). تفسیر تسنیم بر این نکته تأکید دارد که مشورت ضمن بهبود تصمیم‌گیری‌ها، روحیه همکاری و مشارکت را هم در جامعه تقویت می‌نماید.

خداوند متعال، خطاب به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ...»؛ در کارها با آنان مشورت کن» (آل عمران: ۱۵۹). این آیه، تأییدی بر سیره عملی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است که همواره در امور مهم با یاران و مردم مشورت می‌کرد و فضایی بر پایه احترام و دوری از جفا را به وجود می‌آورد (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۴، ص ۸۷). این رویکرد ایشان، نشان می‌دهد که مشورت حتی برای کسانی که از دانش و آگاهی بالایی برخوردارند، اجتناب‌ناپذیر است و سیاست‌مداران توحیدی ناگزیرند در تصمیم‌گیری‌های مهم، نظر مردم را جویا شوند، حتی اگر خود به راه‌حل مسئله آگاه باشند.

مشورت و شورا، اصلی اسلامی و شاخصه‌ای با تأثیرات ژرف بر اندیشه و عملکرد سیاست‌مداران توحیدی است. این شاخصه، سبب تقویت تصمیم‌گیری‌های جمعی، ایجاد سدی در برابر استبداد و خودرأیی و زمینه‌سازی برای ایجاد جامعه‌ای بر پایه عدالت و مشارکت فعالانه مردم در امور عمومی می‌شود.

۵-۳-۲. صلح طلبی

سیاست مداران توحیدی جنگ طلب نیستند. آنها در پذیرش پیشنهاد صلح، بر خدا توکل می کنند و با این، همواره مراقب توطئه ها و دسیسه های دشمنان هستند. قرآن، به روشنی بر این اصل سفارش کرده است: «وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ؛ اگر دشمنان به صلح و مسالمت گرایش داشتند، تو هم به آن گرایش پیدا کن و بر خدا توکل کن؛ چراکه او شنوا و داناست» (انفال: ۶۱). دستوری قرآنی که نشان می دهد اسلام همواره به صلح و آرامش اهمیت داده است و جنگ را تنها در زمان های لازم و دفاعی جایز می داند (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۹، ص ۱۵۴-۱۵۵). تعادل و میانه روی در رویکرد اسلامی به مسائل بین المللی، به گونه ای است که مسلمانان باید همواره با حفظ آمادگی و توکل به خدا آماده صلح باشند و از هرگونه افراط و تفریط در این زمینه دوری کنند.

سیاست مداران توحیدی، ایجاد صلح و آرامش را وظیفه خود می دانند. آنها نه تنها به صلح با کفار و کسانی که با مسلمانان وارد جنگ نشده اند و انگیزه دشمنی ندارند، متعهد هستند، بلکه نیکی و عدالت را هم نسبت به آنها روا می دارند؛ چراکه قرآن بر این اصل سفارش کرده است: «لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ؛ خدا شما را از نیکی کردن و رعایت عدالت نسبت به کسانی که با شما در دین نجنگیده اند و شما را از خانه هایتان بیرون نکرده اند باز نمی دارد؛ زیرا خداوند عدالت پیشگان را دوست دارد» (ممتحنه: ۸). این آیه سفارشی بر لزوم رعایت عدالت و نیکی نسبت به کافرانی که به دنبال جنگ نیستند و زیر پرچم حکومت اسلامی زندگی می کنند است. اسلام نه تنها حقوق این افراد را محترم می شمارد بلکه بر رعایت عدالت اجتماعی و رفتار عادلانه با آنها سفارش می کند (مکارم شیرازی، ۱۳۹۶، ج ۲۴، ص ۱۲۵-۱۳۰).

شاخصه صلح طلبی در حکمرانی توحیدی سبب می شود، سیاست خارجی بر پایه میانه روی و مدارا تنظیم، حقوق همه شهروندان - صرف نظر از دین و مذهب - رعایت، از افراط گرایی و خشونت طلبی پرهیز، امنیت و ثبات جامعه تضمین و چهره واقعی اسلام به جهانیان معرفی شود. سیاست مداران توحیدی، با توکل بر خدا و رعایت اصول اخلاقی و دینی، الگویی از حکومت داری بر پایه صلح و عدالت ارائه می دهند.

شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از منظر قرآن کریم

شکل ۵: شاخصه‌های سیاسی و اجتماعی سیاست‌مداران توحیدی

جدول ۳: شاخص‌های سیاسی و اجتماعی «سیاست‌مداران توحیدی» از منظر قرآن کریم

ردیف	توضیح
۱	عدالت را حتی در برابر دشمنان رعایت می‌کند (مائده: ۸).
۲	از خدا و رسول خدا ﷺ پیروی می‌کند (نساء: ۵۹).
۳	در اختلاف‌نظرها، به خدا و پیامبر ﷺ رجوع می‌کند (نساء: ۵۹).
۴	به دستورهای الهی و قوانین قرآن پای‌بندی عملی دارند (نساء: ۵۹).
۵	در چهارچوب قوانین الهی عمل می‌کند (نساء: ۵۹).
۶	تصمیم‌گیری آنان بر پایه قرآن و سنت است (نساء: ۵۹).
۷	با هرگونه رفتار استکباری، اعم از ستم‌گری، فساد و نقض حقوق مردم، مبارزه می‌کند (نحل: ۲۲).
۸	مستضعف‌زدایی می‌کند از محرومان حمایت و رفع ظلم و ستم از جامعه می‌کند (نساء: ۷۵).
۹	هرگونه سلطه‌پذیری از بیگانگان را رد می‌کند (نساء: ۱۴۱).
۱۰	با هرگونه نفوذ و سلطه کافران بر مؤمنان مخالفت می‌کند (نساء: ۱۴۱).
۱۱	هرگونه طرح یا قراردادی که سبب تسلط بیگانگان شود را نمی‌پذیرد (نساء: ۱۴۱).
۱۲	در جهت رهایی جامعه اسلامی از سلطه بیگانگان در جنبه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی می‌کوشند (نساء: ۱۴۱).
۱۳	دارای دانش کافی برای تصمیم‌گیری و توانایی اجرایی برای تحقق عدالت و مدیریت جامعه هستند (بقره: ۲۴۷).

ردیف	توضیح
۱۴	دارای کارآمدی، علم و توانایی جسمی هستند (بقره: ۲۴۷).
۱۵	کارآمدی آنها به توانایی علمی و عملی آنها پیوند دارد نه به ثروت یا جایگاه اجتماعی آنان (بقره: ۲۴۷).
۱۶	آنها باید تلاش کنند تا در راستای افزایش کارآمدی خود به افزایش دانش و توانمندی‌های خود بپردازند (بقره: ۲۴۷).
۱۷	از علم و توانایی جسمی برخوردارند (ص: ۲۶).
۱۸	با دانش و آگاهی برای حل مشکلات جامعه تصمیم‌گیری می‌کنند (ص: ۲۶).
۱۹	از قدرت به‌گونه‌ای شایسته و در راه خیر و خدمت به مردم استفاده می‌کنند (نساء: ۵۸).
۲۰	به مشورت و شورا اهمیت می‌دهند (شوری: ۳۸).
۲۱	در پی دیدگاه‌های درست از صاحبان عقل هستند (شوری: ۳۸).
۲۲	مشورت با مردم را ضروری می‌دانند و ناگزیر هستند در امور مهم با مردم مشورت کنند (آل عمران: ۱۵۹).
۲۳	هدف آنها رساندن جامعه به سعادت، تقرب به خدا، برپایی عدالت و گسترش خوبی‌ها است (حج: ۴۱).
۲۴	ارزش حکومت را در یاری خدا از راه زنده نگاه داشتن دین او، و کمک به مستمندان جامعه می‌دانند (حج: ۴۱).
۲۵	در پی تشکیل جامعه توحیدی و رسیدن به توحید هستند (حج: ۴۱).
۲۶	در پی برپایی اسلام در سرتاسر گیتی و شکست کافران و سلطه‌گران هستند (حج: ۴۱).
۲۷	جنگ طلب نیستند (انفال: ۶۱).
۲۸	در پذیرش پیشنهاد صلح، بر خدا توکل می‌کنند (انفال: ۶۱).
۲۹	همواره مراقب توطئه‌ها هستند (انفال: ۶۱).
۳۰	زخم‌زبان‌ها را تحمل می‌کنند (انفال: ۶۱).
۳۱	کار خود را به خدا واگذار می‌کنند (انفال: ۶۱).
۳۲	ایجاد صلح را وظیفه خود می‌دانند (بقره: ۲۰۸).
۳۳	شیطان را دشمن صلح و وحدت می‌دانند (بقره: ۲۰۸).
۳۴	حقوق کافرانی که به دنبال جنگ نیستند را زیر پرچم حکومت اسلامی را محترم می‌شمارند و عدالت را نسبت به آنان رعایت می‌کنند (ممتحنه: ۸).

در این جدول، شاخص‌های سیاسی و اجتماعی، سیاست‌مداران توحیدی از دیدگاه قرآن کریم، گردآوری شده است و الگویی عملی برای سیاست‌مداران و مدیران جامعه ارائه داده است؛ الگویی برای بهبود حکمرانی و تحقق اهداف الهی در عرصه سیاست و مدیریت جامعه.

نتیجه

این پژوهش با هدف بررسی شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی از دیدگاه قرآن کریم، به تحلیل و استخراج ویژگی‌های کلیدی آنها پرداخته است. بر اساس یافته‌های پژوهش، قرآن کریم به‌عنوان اصلی‌ترین منبع دینی اسلام، نه تنها اصول اعتقادی و اخلاقی را تشریح، بلکه برای مدیریت جامعه و سیاست‌مداران هم شاخصه‌هایی را تعیین کرده است. این شاخصه‌ها، سیاست‌مداران توحیدی را از دیگر سیاست‌مداران متمایز می‌کند و آنها را به عنوان مجریان سیاست الهی معرفی می‌کند.

پژوهش پیش رو با ارائه چهارچوبی جامع و روشن از شاخصه‌های سیاست‌مداران توحیدی، گامی برای پُرکردن نبود مطالعات نظری در این حوزه برداشته و الگویی عملی برای سیاست‌مداران و مدیران جامعه ارائه داده است؛ الگویی برای بهبود حکمرانی و تحقق اهداف الهی در عرصه سیاست و مدیریت جامعه، الگویی کاربردی، شفاف، محسوس و ملموس برای گزینش، ارزیابی، تربیت و حتی نقد، تشخیص و تطبیق کارگزاران نظام اسلامی. تجمیع معیارهای قرآنی، به‌عنوان ملاک‌های پایه برای نهادهای جذب، تربیت و نظارت بر کارگزاران قابل بهره‌برداری است و حتی می‌تواند به‌عنوان معیارهای عینی برای انتخاب کارگزاران و نمایندگان توسط مردم، مورد توجه و استفاده قرار گیرد.

دستاوردهای پژوهش نشان‌گر آن است که سیاست‌مداران توحیدی با باور، ایجاد، تقویت و تکیه بر این شاخصه‌ها، می‌توانند جامعه‌ای عادلانه و الهی ایجاد کنند که در آن حقوق همه افراد، به‌ویژه مستضعفان، رعایت می‌شود و همزمان با چالش‌های فراوانی همچون «فشارهای سیاسی و اقتصادی قدرت‌های استکباری»، از راه تحریم‌ها و جنگ‌های نیابتی، «تهاجم فرهنگی»، از راه گسترش ارزش‌های سکولار و نسبی‌گرایی اخلاقی و «جنگ نرم، ادراکی و ترکیبی»، بر پایه تحریف چهره اسلام و تضعیف وحدت اسلامی که در دنیای معاصر پیش روی آنها وجود دارد، مقابله و تهدیدها را با راه‌کارهای قرآنی بی‌اثر کنند؛ راه‌کارهایی همچون تقویت وحدت و انسجام داخلی، تقویت همبستگی امت اسلامی، تکیه بر توان‌مندی‌های درونی، ترویج و صیانت از فرهنگ اسلامی، ارزش‌های قرآنی و معنوی، حفظ

هویت اسلامی جامعه، دیپلماسی فعال و عزت‌مند و تکیه بر اصل صلح‌طلبی، و اجتناب از تکیه و وابستگی به قدرت‌های خارجی. راه‌کارهایی، که ریشه در آموزه‌های قرآنی و سیره معصومین علیهم‌السلام دارند و نه تنها سیاست‌مداران توحیدی را در برابر چالش‌های جهانی پابرجا می‌کند بلکه الگوی عملی برای تحقق حکمرانی اسلامی ارائه می‌دهد.

امید است که این یافته‌ها بتواند به‌عنوان پایه‌ای برای پژوهش‌های آتی در حوزه سیاست و حکومت از دیدگاه قرآن کریم مورد استفاده قرار گیرد.

منابع

- * قرآن کریم
۱. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۶). عدالت در اندیشه‌های سیاسی اسلام. قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم).
۲. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۰). تحقق علم نافع، راهبردی بنیادین در اصلاح و اعتلای علمی کشور. مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی. ش ۴۹. زمستان. ص ۴-۲۶.
۳. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۴). «الگوی امنیت در مکتب امنیتی جمهوری اسلامی ایران». آفاق امنیت. ش ۲۶. بهار. ص ۱۰۵-۱۳۴.
۴. جمشیدی، محمدحسین (۱۳۸۰). نظریه عدالت. تهران: انتشارات پژوهشکده امام خمینی ره.
۵. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۳). توحید در قرآن. قم: انتشارات اسراء.
۶. جوادی آملی، عبدالله (۱۴۰۱). تفسیر تسنیم. قم: انتشارات اسراء.
۷. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۰). طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن (سلسله جلسات استاد سیدعلی حسینی خامنه‌ای). قم: انتشارات مؤسسه ایمان جهادی.
۸. خلعت‌بری، حسام‌الدین و فریبا صدارت (۱۳۹۳). «ویژگی‌های شخصیتی مدیر از منظر قرآن و نهج‌البلاغه». سراج منیر. ش ۱۶. پاییز. ص ۸۷-۱۰۸.
۹. سلیمانی، زهرا و اصغر منتظرالقائم (۱۴۰۰). «بررسی ویژگی‌های کارگزاران تمدن‌ساز در قرآن (با تأکید بر کارگزاران حکومت‌گر)». قرآن، فرهنگ و تمدن. ش ۴. تابستان. ص ۴۸-۷۳.
۱۰. طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۴). ترجمه تفسیرالمیزان. ترجمه محمدباقر موسوی‌همدانی. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۱. طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۸). حکومت عدل الهی. قم: انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۲. عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۷۹). مبانی اندیشه سیاسی اسلام. تهران: مؤسسه فرهنگی

- دانش و اندیشه معاصر، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۳. قرائتی، محسن (۱۳۸۳)، تفسیر نور. تهران: مؤسسه فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۴. قرائتی، محسن و مهدی نادری (۱۳۹۲). سیمای سیاست در قرآن کریم. تهران: مؤسسه فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۵. لک‌زایی، رضا (۱۴۰۰). «انواع کارگزاران قدرت در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)». تحقیقات بنیادین علوم انسانی. ش ۲۹. زمستان. ص ۹۷-۱۲۰.
۱۶. محمدی، علی (۱۴۰۰). رجل سیاسی، سیاست‌مدار تراز انقلاب اسلامی در بیانات حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر و جمعی از نویسندگان (۱۳۸۶)، برگزیده تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب‌الاسلامیه.
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر و جمعی از نویسندگان (۱۳۹۶). تفسیر نمونه. قم: دارالکتب‌الاسلامیه.
۱۹. موسوی خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۸۸). آداب‌الصلاة. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۲۰. موسوی خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۶۸). ولایت فقیه (حکومت اسلامی). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی